

УДК 72.01(045)

Л.В.Обуховська

МАЛІ АРХІТЕКТУРНІ ФОРМИ В ДИЗАЙНІ СЕРЕДОВИЩА: ЕВОЛЮЦІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАСТОСУВАННЯ

Малі архітектурні форми як елементи наповнення середовища мають яскраво виражене «архітектурне» походження. Це елементи середовища, які звичайно становлять частину будь-якого архітектурного ансамблю і проектуються з урахуванням його архітектурної структури й стилістики, проте володіють власним просторовим змістом. Але сьогодні їх роль і місце в архітектурі та дизайні середовища помітно змінилася і їх треба переглянути. Еволюція малих архітектурних форм стосується у рівному співвідношенні тематики, ідейного спрямування, образно-емоційної виразності, характеру розташування і використання, а також застосування будівельних матеріалів.

Об'єктом даного дослідження є малі архітектурні форми. Розглянемо їх вплив і значення у дизайні середовища, еволюцію і типологію, способи і тенденції їх застосування сьогодні. Мета полягає передусім у виявленні нових способів використання малих архітектурних форм. Дане питання безумовно зацікавить архітекторів і дизайнерів ландшафту, декораторів, діячів культури та мистецтва, мистецтвознавців сьогодення, оскільки актуальність даної проблеми підтверджується досить активною забудовою офісних і торговельних центрів (наприклад, супермаркети), житлово-релаксаційних (як зіркові готелі) та спортивно-розважальних (фітнес-центри, тренажерні зали) комплексів, зокрема поблизу води (наприклад, курорти, гідропарки, аквапарки), інших громадських місць відпочинку, де у оздобленні та наповненні середовища широко застосовують малі архітектурні форми: у зимових садах офіс-центрів і супермаркетів, вестибюлях закладів громадського харчування, холах адміністративних установ, залах очікування вокзалів, різних місцях і закладах релаксації, а подекуди для цього відведені спеціальні приміщення. Крім того – неопосередкованим чином це підтверджується розповсюдженням внесенням різного роду малих архітектурних форм у оздоблення заміської садиби (у зимовий сад або благоустрій прилеглої території).

Малі архітектурні форми відомі з незапам'ятних часів, їх зображення можна знайти і у прадавніх східних пергаментях, і у настінних розписах сакральних споруд Єгипту та Межиріччя. Кожна епоха додавала свої малі архітектурні форми. Так, у Стародавній Греції винайшли форуми – відкриті та закриті, у Римі – тріумфальні арки, колони і монументальні відкриті сходи. У Середньовіччі з'явилися різноманітні форми огорож, бесідок; в епоху Відродження свій розвиток отримали фонтани, садові містки, скульптура,

ліхтарі, підпірні стінки. У період класицизму з'явилися справжні архітектурно-ландшафтні ансамблі. Яскравий приклад цьому – Версаль. Тут використовували малі архітектурні форми для організації простору партерів і наповнення змістом акваторій, для виявлення основної композиційної вісі парку, фланкування алей чи оформлення анфілад. У період розвитку романтизму виник пейзажний парк, а з ним і такі форми, як руїни, імітації елементів природи: каскади, водопади, змієподібні струмки, гроти, споглядальні гірки і т.д. [1, с. 48-52]. ХХ-ХХІ ст. додали у дизайн середовища таке різноманіття малих архітектурних форм, що їх вже доцільно розрізняти як власне малі архітектурні форми, як твори монументально-декоративного мистецтва і як об'єкти інженерно-технічного обладнання міст, що носять дизайнерський характер [2]. Полярність цих понять стає зрозумілою, якщо підійти до них з ідейної точки зору. Монументально-декоративне мистецтво оцінюється, перш за все, за силою соціально-політичного впливу на людину, малі архітектурні форми – за своїм естетичним або ужитковим значенням, об'єкти інженерно-технічного обладнання – як елементи комфорту сучасного рівня життя.

Розглянемо цю типологію детально. Монументально-декоративне мистецтво, за П.П.Безродним [3, с. 84-85], визначається як галузь мистецтва, що включає художні твори, створені переважно для конкретного архітектурного середовища, зокрема декоративний живопис і скульптура на фасадах та в інтер'єрах будівель, скульптурні композиції, мозаїчні панно і вітражі. Це мистецтво бере активну участь у формуванні сучасних малих архітектурних форм, але у вигляді окремих монументально-декоративних елементів оформлення середовища (скульптурні, живописні, графічні), які своїм силуетом, пластикою, кольорами, малюнком надають зовсім нестандартного звучання навіть звичайним огорожам, лавам і парапетам, не кажучи вже про об'ємну скульптуру.

До числа власне малих архітектурних форм традиційно відносяться огорожі, лави, урни, балюстради, підпірні стінки й сходи, містки, фонтани, басейни, питні фонтанчики, ліхтарі, скульптура, декоративні вазы, садові меблі, навіси, перголи, кіоски, альтанки, ротонди, павільйони, трельяжі, барбекю та інші елементи середовища, які звичайно становлять частину будь-якого архітектурного ансамблю і проектуються з урахуванням його архітектурної структури й стилістики.

У наш час термін «малі архітектурні форми» близький до поняття «середовищний дизайн». Між тим, дизайн середовища – це уявлення про вигляд, стильові або образні характеристики середовищного об'єкта або системи, що синтезує в єдиному вираженні особливості просторової структури,

індивідуальних або «фірмових» деталей зовнішнього вигляду, способи функціонування і т.д., що формують середовище кожна по-своєму, але такими, що працюють на споживача разом, в комплексі [4, с. 54]. Саме тому в число малих архітектурних форм увійшло безліч власне дизайнерських об'єктів, об'єктів інженерно-технічного обладнання: інформаційні прилади й устаткування, телефонні будки, виносні вітрини магазинів, стаціонарні навіси й обладнання літніх кафе, комплекси торговельних автоматів, зупинки й навіси міського транспорту й інші елементи середовища, що беруть участь у її просторовій організації.

Таким чином, крім впровадження в структуру малих архітектурних форм різного роду технічних пристроїв або введення елементів монументально-декоративного мистецтва (наглядна схема приведена на рис.1), слід зазначити також їхній тісний зв'язок з ландшафтними (природними) формами середовища. До речі, існуючі здавна тісні зв'язки малих архітектурних форм і ландшафтної архітектури різко зросли з появою нових технічних можливостей ландшафтного дизайну.

Малі архітектурні форми мають вагомe значення у створенні ландшафтної композиції саду, парку, скверу, у благоустрої площі, вулиці, житлового масиву, прилеглих територій установ, підприємств, інших закладів, а також у загальноміському значенні, оскільки майже завжди, окрім основної концепції, вони задають стиль штучно створюваного ландшафту і завершують загальний образ останнього за допомогою свого власного стилю, форми, структури, композиційної лінії, малюнку, матеріалу. Але тут має значення правильне розташування малих архітектурних форм у середовищі. Вони повинні гармонійно увійти у той простір, де їм відведено місце – і це головне завдання архітектора-дизайнера. Малі архітектурні форми можуть увійти у загальний образ ландшафтного об'єкту на засадах контрасту, нюансу, можуть бути акцентом у всій композиції, головним елементом, як, приміром, фонтан у парку або скульптура у партері. Наприклад, така мала архітектурна форма, як монументальна ваза-квітник може фланкувати алею. Так само, як і вертикалі ліхтарів контрастують з горизонтальною лінією встановлених у ряд паркових лав. А це, у свою чергу, створює цікаву перспективу і додає композиції ритму. З іншої сторони, малі архітектурні форми можуть існувати і як окрема завершена композиція у середовищі, в залежності від того, де і з якою метою її встановлено. Наприклад, монумент на невеликій площі, банер вздовж траси. Основне у цій справі – яку роль відіграє (або яку функцію виконує) та чи інша мала архітектурна форма в організованій у одне художнє ціле ландшафтній композиції конкретного міського середовища, але не обов'язково міського: лісопарки, заповідники, курорти.

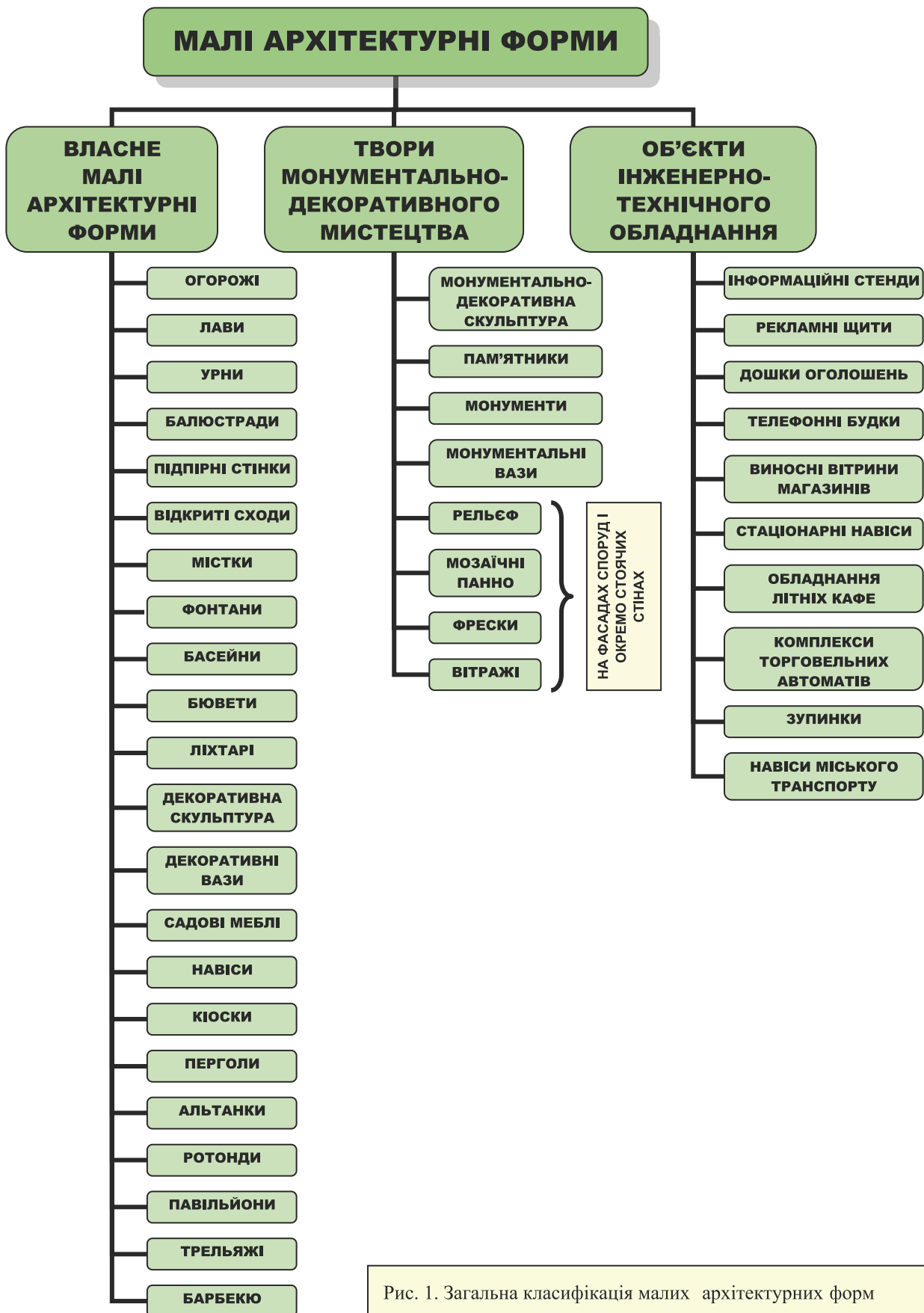

Рис. 1. Загальна класифікація малих архітектурних форм

Досить цікавим процесом став перехід малих архітектурних форм у інтер'єри. Так, спостерігається процес перетворення елементів побутового й технічного дизайну в малі архітектурні форми. У інтер'єрах з'являється гігантський «посуд», декоративні «печі», що розчленовують простір; меблі з мобільного обладнання перетворюються в стаціонарні яруси амфітеатру, прикрашені квітами; труби вентиляції й опалення створюють пластичні композиції – щось середнє між абстрактною скульптурою й альтанкою, т.зв. «інтер'єром в інтер'єрі».

Ця воля формотворчості, підкріплена нетрадиційними матеріалами й конструкціями (трубчасті каркаси, текстиль, пластики, надувні й тентові структури), незвичною колористикою і пластикою, робить сьогодні малі архітектурні форми надзвичайно потужним засобом створення будь-якого образного змісту в середовищних об'єктах і системах різного характеру, відтіснивши на задній план в багатьох випадках таку основну функцію малих архітектурних форм в історичних ансамблях, як розвивати в наближених до людини масштабах стильові характеристики «великої» архітектури, архітектурного середовища [4, с. 112-113].

Саме цим пояснюється велике поширення в сучасних ансамблях та інтер'єрах самотійних просторових композицій із малих архітектурних форм (предметний інтер'єр), ніби не пов'язаних з архітектурною основою, але такими, що формують потрібні людині «міні-простори», ізольовані куточки, оздоблення яких має своє обличчя, яке відповідає їхньому призначенню й утворене даним комплексом малих архітектурних форм. Так, на сьогоднішній день малі архітектурні форми завдяки нетрадиційним технологіям і фантазії дизайнерів може виступати цілком самотійним об'єктом у середовищному дизайні.

Рис. 2. Декоративна скульптура біля басейну у вестибюлі

Виходячи з цього, у сучасній архітектурі спостерігається тенденція до перенесення малих архітектурних форм із зовнішнього середовища у інтер'єри. Яскравий приклад – проектування і будівництво комплексних споруд (як громадських, так і житлових), де не обходиться без великопробольотних приміщень (у них поєднуються кілька функцій), а їх оформлення – це вже плацдарм для польоту фантазії дизайнера (див. рис. 2, 3). У таких будівлях в атриумах або інших, в основному, транзитних приміщеннях (як вестибулі, холи, фойє) або навпаки, у затишних куточках, якими є зимові сади – розповсюджене явище у сучасних багатоповерхівках – встановлюються такі малі архітектурні форми: скульптура, інші об'ємні композиції, фонтани, каскади, басейни, бювети, лави, огорожі, балюстради, ліхтарі, інші садові меблі, декоративні вази, квітники, перголи, арки, колони, монументальні сходи, інформаційні табло, павільйони, кіоски, навіси тощо. Така практика вже давно широко поширена в Західній Європі, американському континенті та південноазіатському регіоні. В Україні вона набула розповсюдження відносно недавно – в останнє десятиліття, проте поки зосереджена тільки у великих населених пунктах: Києві, Харкові, Львові, Одесі, Дніпропетровську та ін.

Розглядаючи дану тему, слід зазначити, що з огляду на багатовікову історію розвитку малих архітектурних форм і різноманіття аналогів сучасним дизайнерам іноді буває важко вигадати, створити щось нове, цікаве, варте уваги. У цьому випадку ми пропонуємо робити ставку на функціональності малих архітектурних форм, тобто поєднанні двох різних (навіть протилежних) функцій, а то і трьох – це навіть цікавіше й оригінальніше. Наприклад, поєднання в одному об'єкті фонтану і дитячої гірки, фонтану і алеї для відпочинку, лави і квітника, лав і дошок оголошень; приклад трьох функцій – квітник, лава, бювет або інший – лава, ліхтар, урна, або – колона, ліхтар, лава. Зрозуміло, що у створенні таких малих архітектурних форм не останнє місце будуть займати і нові технології, тобто можливості об'єднання різних функцій, їх доцільності, вивчення питання ергономічності нових об'єктів, розгляд і

Рис. 3. Малі архітектурні форми в атриумі житлового комплексу

підбір для кожного окремого випадку його інженерного оснащення. Але при цьому не можна забувати про естетичний аспект: гармонійність поєднання стилів (якщо це еkleктика чи синтез, заснований на контрасті), форми, матеріалу, структури, композиційної лінії, малюнку, пластики, загального силуету, призначення, місця розташування.

Отже, малі архітектурні форми займають своє особливе і вагоме місце у ландшафтній архітектурі і будівництві в цілому, в організації та оздобленні внутрішніх просторів великопрольотних споруд, громадських інтер'єрів. На даний момент при їх створенні перспективно буде робити акцент на поєднанні естетики їх зовнішнього вигляду, новітніх технологій і функціональності. Без них сьогодні ніде було б грати дітям чи усамітнитися закоханим, без них було б не так цікаво і приємно прогулюватися вулицями і скверами або проводити час у закладах релаксації. Це ті елементи благоустрою навколишнього середовища, які на кожному кроці супроводжують наше повсякденне життя, без яких воно не було б таким комфортним і прекрасним. Вони несуть культуру, естетику та комфорт у суспільство.

Література

1. *Обуховська Л. В.* Принципи просторового вирішення та оформлення пейзажного стилю садово-паркового середовища. – Мистецтво дизайну та дизайн мистецтва – пошуки нової мови // Всеукраїнська студентська наукова конференція, м. Харків, 5-6 квітня 2006 року. – Харків: ХДАДМ, 2006. – 196с.
2. Большие возможности малых форм // Благоустройство территорий: Всеукраинский журнал-каталог. – 2006. – № 10-11. – С. 26-35.
3. *Івашко Ю.В.* Монументально-декоративне мистецтво стилю модерн // Засоби монументально-декоративного мистецтва та дизайну у міському середовищі: Збірник наукових праць / Під заг. ред. В.В.Куцевича. – К.: Український зональний науково-дослідний і проектний інститут по цивільному будівництву, 2006. – 150 с.
4. Дизайн. Иллюстрированный словарь-справочник / Г.Б.Минервин, В.Т.Шимко, А.В.Ефимов и др. – М.: «Архитектура-С», 2004. – 288 с.

Анотація

Малі архітектурні форми відомі з незапам'ятних часів. Кожна історична епоха додавали свої види в загальний їх перелік, який сьогодні треба переглянути і класифікувати. Крім того, роль і місце малих архітектурних форм в архітектурі та дизайні середовища помітно змінилася, а їх виробництво збільшується і урізноманітнюється.

Аннотація

Малые архитектурные формы известны нам с незапамятных времен. Каждая историческая эпоха привносила свои виды в общий их перечень, который сегодня нужно пересмотреть и классифицировать. Кроме того, их роль и место в архитектуре и дизайне среды существенно изменилась, их производство увеличилось и делается разнообразным.

УДК 721.011.8

Г.Н. Ушаков

**ОРГАНІЗАЦІЯ ІНТЕР'ЄРУ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИНЦИПІВ
БУДОВИ ВНУТРІШНЬОЇ ПРОСТОРОВОЇ СТРУКТУРИ ОСИНИХ
ГНІЗД**

В цій статті пропонується аналіз структури внутрішнього простору об'єктів, створених суспільними комахами з метою виявлення принципів, прийомів та властивостей просторової організації, які можливо застосувати при проектуванні архітектурних об'єктів. На прикладі осиних гнізд доводиться ступінь досконалості внутрішніх просторових структур, що проходили оптимізацію протягом надзвичайно тривалого часу. Дослідження подібних об'єктів дозволить скористатися цим "архітектурним" досвідом природи.

Архітектурна біоніка як галузь теорії архітектури вивчає досвід природи у формуванні просторових структур. Дослідники цього напрямку: О.І. Лазарев, Ю.С. Лебедев [1,3], В.Є. Михайленко [4], О.В. Кащенко [4] та ін. Принципи формоутворення є універсальними і можуть переноситись (в адаптованому вигляді) з природних об'єктів на архітектурні. Заслужують на докладне вивчення композиційні принципи як органічної так і неорганічної природи. Просторові структури, породжені біологічною еволюцією, часто є досконалими не лише з точки зору функціональної доцільності, але й з точки зору естетики. Ю.С. Лебедев з цього приводу зазначає, що "властивості, які ми спостерігаємо в живій природі вражають естетичні відчуття: простір, що вільно розвивається з його багатоплановістю та прозорістю, що сприяє його цілісному сприйняттю; структуризація простору – чергування різноманітних форм, структур, мас і простору з поступовими переходами [3, с. 182]". Чи не ті самі властивості ми виявляємо в інтер'єрі найсучасніших будівель? При цьому особливо цікаво, що вказані властивості не суперечать біологічній необхідності економити як речовини, так і простір. За висловом Ю.С. Лебедева: "В живій природі разом зі структурністю (диференційованістю) простору діє й принцип компактності